

Was de inquisiteur Koenraad van Marburg († 1233) een premonstratenzer ?

Hoe bekend en berucht de Duitse inquisiteur Koenraad van Marburg ook is, nooit heeft men met zekerheid kunnen uitmaken of hij wereldgeestelijke was of tot een religieuze orde behoorde. Voor 1951 waren drie meningen in omloop.

Volgens de eerste was hij dominicaan. Het feit dat de dominicanenorde sterke bindingen met de inquisitie had, speelde ongetwijfeld mee als argument voor deze mening, alsook de titel van *praedicator* of *praedicator verbi Dei*, die Koenraad zelf voerde en waarmee ook de paus hem aansprak. Dit laatste argument is uiteraard zeer zwak, aangezien deze titel zeker niet uitsluitend voor dominicanen werd gebruikt ¹⁾.

Volgens een tweede mening was Koenraad van Marburg franciscaan. Hiervoor zijn reeds betere argumenten. Zijn gezelschap, Gerhard Lützelkolbe, die samen met hem op 30 juli 1233 werd vermoord, was een franciscaan. De heilige Elisabeth van Thuringen, die onder Koenraads leiding stond, steunde franciscaanse stichtingen en koos de H. Franciscus als patroon van het door haar gestichte hospitaal. In de *Gesta ecclesiae Senoniensis* trouwens wordt Koenraad uitdrukkelijk franciscaan genoemd ²⁾. Men interpreteerde deze zin echter wel eens als zou Koenraad zich gedurende zijn laatste levensjaren bij de franciscaanse Derde-Orde hebben aangesloten ³⁾.

¹⁾ Aldus ook K. H. MAY, *Zur Geschichte Konrads von Marburg*, in *Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichte*, 1951, I, blz. 89-90. In E. G. FRANZ, *Kloster Haina. Regesten und Urkunden*, dl. I, Marburg, 1962, *Index* blz. 579, wordt Koenraad nog steeds dominicaan genoemd.

²⁾ K. H. MAY, *a.c.*, blz. 90; *MGH., SS.*, XXV, blz. 319 : « Erat enim temporibus illis quidam frater de ordine fratrum Minorum Conraldus nomine, satis honestus et religiosus ... ».

³⁾ K. H. MAY, *a.c.*, blz. 90.

De meeste auteurs echter noemden Koenraad een wereldgeestelijke ⁴⁾. Voornaamste argumenten hiervoor waren dat hij het *habitus clericalis* droeg ⁵⁾ en dat hij *presbiter secularis* en *predicator secularis* werd genoemd in een franciscaans handschrift van de *Vita sanctae Elisabethae* ⁶⁾.

Ook Karl Hermann May was van oordeel dat daarmee de kwestie opgelost was, tot hij de naam van Koenraad van Marburg vermeld vond in het necrologium van Arnstein ⁷⁾. Hij hield in 1948 een voordracht te Wiesbaden om voor het eerst aan te tonen dat de bekende inquisiteur een premonstratenzer was en publiceerde in 1951 het hier besproken artikel ⁸⁾. Zeer grondig zoekt de auteur naar alle mogelijke verbanden tussen Koenraad en de premonstratenzerorde, maar zijn hoofdargument blijft toch dat de biechtvader van de H. Elisabeth in het Arnsteiner necrologium *frater noster* wordt genoemd ⁹⁾.

Vanzelfsprekend heeft ook hij naar de juiste betekenis van deze term gezocht en hij komt tot het besluit dat daarmee de eigen abdijleden worden aangeduid, ook degenen die niet in de abdij verbleven, de zgn. buitenheren ¹⁰⁾. Hij rekent Koenraad van Marburg onder

⁴⁾ Zo b.v. B. KALTNER, *Konrad von Marburg und die Inquisition in Deutschland*, Praag, 1882, blz 76 en 82, noemt het bijna zeker dat hij wereldgeestelijke was en vermoedelijk franciscaans derde-ordeling gedurende zijn laatste levensjaren. L. FOERG, *Die Ketzerverfolgung in Deutschland unter Gregor IX*, Berlijn, 1932, blz. 71 en J. HOLLNSTEINER, *Die Kirche im Ringen um die christliche Gemeinschaft vom Anfang des 13. Jhs. bis zur Mitte des 15. Jhs.*, Freiburg i. Br., 1940, blz. 136, noemen Koenraad zonder meer wereldgeestelijke. Zie verdere bibliografie bij K. H. MAY, a.c., blz. 91-92.

⁵⁾ K. H. MAY, a.c., blz. 91.

⁶⁾ K. H. MAY, a.c., blz. 91.

⁷⁾ K. H. MAY, a.c., blz 92 : « So konnte man denn auch die Diskussion über den geistlichen Stand Konrads für abgeschlossen halten, wenn uns nicht ein Eintrag im Necrologium von Arnstein an der Lahn vor neue Fragen stellte ... ».

⁸⁾ Zie noot 1.

⁹⁾ *Das Necrologium der vormaligen Prämonstratenser-Abtei Arnstein an der Lahn*, uitg. W. M. BECKER, in *Annalen des Vereins für Nassauische Alterthumskunde und Geschichtsforschung*, 1881, XVI, blz. 146, op 30 juli : « Magistri Conradi, fratris nostri in Martburck. » Vermits 30 juli inderdaad de dag is waarop Koenrad van Marburg werd vermoord, is de kans zeer klein dat het hier om een andere magister Koenraad zou gaan. Dr. W. M. Becker had deze magister Koenraad wel als de inquisiteur geïdentificeerd, doch voor 1951 had niemand daaruit de gevolgtrekking gemaakt dat Koenraad premonstratenzer kon zijn.

¹⁰⁾ K. H. MAY, a.c., blz. 92 : « Eine eingehende Untersuchung des Sprachgebrauchs im Arnsteiner Nekrolog ergibt zunächst, dass die Kanoniker als *fratres* bezeichnet werden, und zwar auch dann, wenn sie als Träger besonderer Grade und Ämter namhaft

deze laatste categorie. Verderop geeft hij wel toe dat ook lekebroeders en leken, evenals allen die door een gebedsbroederschap met de Arnsteiner premonstratenzers verbonden waren, als *fratres* werden betiteld ¹¹⁾. Dit is inderdaad juist, doch daarmee heeft de schrijver o.i. zijn voornaamste argument om te beweren dat Koenraad een premonstratenzer was, krachteloos gemaakt. Wilhelm Maurer wilde daarna de hypothese van Karl Hermann May tot een zekerheid ombuigen en beweerde uit zijn onderzoek van het Arnsteiner necrologium te mogen besluiten dat enkel de abdijleden de titel *frater noster* kregen ¹²⁾, wat evident onjuist is.

De mening van K. H. May werd snel verspreid en men vindt ze reeds terug in vrijwel alle grote verzamelwerken, soms weliswaar in hypothetische vorm ¹³⁾, meermaals echter affirmeert men kortweg dat Koenraad van Marburg premonstratenzer was ¹⁴⁾. W. Maurer noemde hem zelfs een « Urnorbertiner », d.w.z. iemand van de oorspronkelijke strenge richting binnen de premonstratenzerorde ¹⁵⁾

gemacht sind, ... In diesem Sinne hätten wir in Konrad einen Arnsteiner Kanoniker zu erblicken, der, wie es für die Prämonstratenser kennzeichnend ist, auf einen Aussenposten, zunächst auf die Wartburg und dann nach Marburg, geschickt war ».

¹¹⁾ K. H. MAY, a.c., blz. 94. De auteur maakt hierbij blijkbaar onvoldoende onderscheid tussen de *fratres ad succurrendum* en de titel *frater noster*.

¹²⁾ W. MAURER, *Zum Verständnis der heiligen Elisabeth von Thüringen*, in *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 1953-54, LXV, blz. 34: « Zunächst hat mich die Prüfung des Arnsteiner Nekrologiums davon überzeugt, dass unter die Bezeichnung « *frater noster* » nur Angehörige des Arnsteiner 1139 gegründeten Prämonstratenserstiftes zu verstehen sind, auswärtige Prämonstratenser also nur dann, wenn sie von Arnstein aus in eine andere Stelle delegiert sind ».

¹³⁾ A. BORST, in *Neue deutsche Biographie*, dl. IV, Berlijn, 1958, blz. 252: « ... vermutlich Prämonstratenser. »; F. HEILER, art. *Elisabeth von Thüringen*, in *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, dl. II, Tübingen, 1958, kol. 433: « ...nach einer neueren Hypothese Prämonstratenser ... »; F. ZOEPFL, art. *Konrad von Marburg*, in *Lexikon für Theologie und Kirche*, dl. VI, Freiburg i. Br., 1961, kol. 468: « ... nach neuerer Annahme O. Praem. der Abtei Arnstein ... »; *Oosthoeks Encyclopedie*, zesde uitg., dl. VIII, Utrecht, 1968 vv., blz. 584: « Wellicht premonstratenzer van Arnstein ».

¹⁴⁾ W. MAURER, art. *Konrad von Marburg*, in *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, dl. III, Tübingen, 1959, kol. 1781: « ... Prämonstratenser des Stiftes Arnstein (östl. von Koblenz) ... ». Aldus ook in de artikels die deze auteur over de h. Elisabeth publiceerde. H. WOLTER, in *Handbuch der Kirchengeschichte*, uitg. H. JEDIN, dl. III/2, Freiburg, 1968, blz. 270, noemt Koenraad zonder meer premonstratenzer. In voetnoot 19 wordt deze bewering enigszins gemilderd: « Die Zugehörigkeit Konrads zum Prämonstratenserorden (Abtei Arnstein) haben die Forschungen von K. H. May wahrscheinlich gemacht ».

¹⁵⁾ W. MAURER, *Zum Verständnis ...*, vooral blz. 34, 38 en 63.

en trachtte de vroomheid van de h. Elisabeth verregaand vanuit het premonstratenzer-zijn van Koenraad te verklaren ¹⁶⁾.

Binnen de orde vonden deze meningen niet zoveel weerklank. N. Backmund vermeldde eerst dat Koenraad premonstratenzer van Arnstein was, daarna noemde hij deze mening tweemaal minder waarschijnlijk en meer dan twijfelachtig ¹⁷⁾. J. B. Valvekens beklemtoonde in zijn relaas over het artikel van K. H. May het hypothetische karakter van die stelling ¹⁸⁾.

De hele discussie spitst zich dus toe op de betekenis van de uitdrukking *fratris nostri* in het necrologium van Arnstein. Uiteraard kan de oplossing slechts gevonden worden door een hernieuwde lezing van deze bron, waaruit men de volgende besluiten schijnt te kunnen trekken :

1. Vooreerst worden met *frater noster*, en evenzeer met de parallel-uitdrukking *soror nostra*, hoogstwaarschijnlijk de eigen confraters en zusters van Arnstein aangeduid. Dit is niet uitdrukkelijk te bewijzen, maar het ligt wel voor de hand in de vele gevallen waar alleen de naam, met eventueel de functie, en de uitdrukking *fratris nostri* of *sororis nostre* wordt gebezigd, zonder verdere toevoeging. Men mag aannemen dat hier over het algemeen eigen confraters en zusters worden bedoeld.

2. Daarnaast wordt de uitdrukking ook gebruikt voor de zgn. buitenheren van Arnstein. Er worden nl. een aantal pastoors, waarvoor steeds het woord *plebanus* wordt gebruikt, als zodanig aangeduid,

¹⁶⁾ IDEM, *Die Heilige Elisabeth im Lichte der Frömmigkeit ihrer Zeit*, in *Theologische Literaturzeitung*, 1954, VII/VIII, kol. 401-410, waarin heelwat besluiten getrokken worden uit de o.i. nog steeds onbewezen stelling dat Koenraad premonstratenzer was. Zo ook in IDEM, *Elisabeth von Marburg in zeitgeschichtlicher Beleuchtung*, in *Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichte*, 1958, VIII, blz. 22-36.

¹⁷⁾ N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, dl. I, Straubing, 1949 vv., blz. 152 : « Konrad von Marburg, inquisitor sinistrae memoriae et confessarius nimis severus Sanctae Elisabeth, fuit canonicus Arnsteinensis. »; *Ibidem*, blz. 507 : « ... minus probabile ... »; *Ibidem*, dl. III, blz. 552 : « ... plus quam dubia ... » Er worden echter geen argumenten aangevoerd om deze twijfel te staven.

¹⁸⁾ J. B. VALVEKENS, *Conradus a Marburg et ordo Praemonstratensis*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1955, XXXI, blz. 353-356. De samenvatting van dit artikel in het *Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichte*, 1958, VIII, blz. 360, nr. 86, lijkt nogal snel gemaakt. Daar leest men nl. : J. B. VALVEKENS O. Praem. ... sucht mit neuen Hinweisen die von Karl H. May in dieser Zeitschrift Bd. 1, 1951, S. 87-109 vorgebrachten Gründe zu stützen, dass Konrad dem Prämonstratenserorden angehört habe ».

met vermelding van hun standplaats¹⁹). Volgens K. H. May was ook Koenraad van Marburg een van deze buitenheren²⁰).

3. Voor de lekebroeders en -zusters worden geen uitzonderingen gemaakt. Ook zij worden met deze term aangeduid²¹). Men mag immers de aanspreektitel *frater*, die gedurende de 12de eeuw in pauselijke bullen en andere bronnen meestal een kanunnik aanduidt, niet verwarren met de uitdrukking *frater noster* in een necrologium. Kortom : op alle leden van de eigen abdij zijn deze termen toepasselijk.

4. Doch ook de premonstratenzers en de zusters van andere abdijen worden *frater noster* en *soror nostra* geheten. Men ontmoet deze uitdrukking o.m. voor premonstratenzers van Rommersdorf (blz. 42), Brunnenburg (blz. 43), Gommersheim (blz. 53), Münsterdreisen (blz. 118) en Hamborn (blz. 122). De titel *soror nostra* wordt toegekend aan zusters van Beselich, Brunnenburg, Enkenbach, Gommersheim, Kappel en Marienthal. Dit geldt, zoals gezegd, evenzeer voor monialen als voor conversen²²). Hiermee is alvast bewezen dat een *frater noster* niet noodzakelijk een lid van de abdij Arnstein was, zoals K. H. May en vooral W. Maurer meenden²³), maar evengoed een premonstratenzer van een andere abdij kan zijn.

5. Tenslotte ontmoeten we in dezelfde bron een aantal gevallen waar de titel *frater noster* of *soror nostra* blijkbaar wordt gebruikt voor niet-premonstratenzers. Vooreerst zijn er een aantal inclusen,

¹⁹) Zie b.v. blz. 65 : « Hirmanni sacerdotis et canonici, fratris nostri et plebani in Monster »; blz. 65-66 : « Hermanni sacerdotis et canonici, fratris nostri et plebani in Hilgenbosch »; blz. 68 : « Conradi fratris nostri et plebani in Singhoben »; blz. 82 : « Johannis sacerdotis et canonici, fratris nostri et plebani in Winden ». blz. 109 : « Henrici sacerdotis et canonici, fratris nostri et plebani in superiori Dffenbach. »; blz. 143 : « Petri sacerdotis, fratris nostri et plebani in Wynden »; blz. 156 : « Johannis sacerdotis et canonici, fratris nostri et plebani in Bubenhem. »; blz. 211 : « Johannis sacerdotis, plebani in Winden, fratris nostri, qui legavit nobis florenum ad organum. »; blz. 213 : « Hirmanni sacerdotis et canonici, fratris nostri et plebani in superiori Dffenbach ».

²⁰) K. H. MAY, a.c., blz. 92 : « In diesem Sinne hätten wir in Konrad einen Arnsteiner Kanoniker zu erblicken, der, wie es für die Prämonstratenser kennzeichnend ist, auf einen Aussenposten, zunächst auf die Wartburg und dann nach Marburg, geschickt war ».

²¹) Zie b.v. *Das Necrologium* ..., uitg. W. M. BECKER, blz. 41, 44, 45, 68, 77, 81, 96, 99, 112, 121, 122, 154.

²²) Opvallend is echter dan de confraters en zusters van Gottesgnaden, van waaruit Arnstein werd bevolkt, deze titel niet krijgen. Dit werd reeds door W. MAURER, *Zum Verständnis* ..., blz. 34, opgemerkt. De verklaring van W. Maurer dat de titel *frater noster* strikt beperkt bleef tot de eigen abdijsleden, is in ieder geval onaanvaardbaar.

²³) K. H. MAY, a.c., blz. 92; W. MAURER, *Zum Verständnis* ..., blz. 34.

die de titel *soror nostra* krijgen en die gevestigd waren op plaatsen waar geen premonstratenzerklooster bestond ²⁴). Wellicht gaat het hier om inclusen die onder de leiding stonden van een premonstratenzer-pastoor ²⁵), of die een gebedsverbroedering met Arnstein hadden aangegaan.

Ook een kluizenaar ²⁶) en een kartuizer ²⁷) krijgen de titel *frater noster*. Een begijntje wordt *soror nostra* genoemd ²⁸). Deze voorbeelden, ook al zijn ze niet zo frequent, kunnen o.i. ruimschoots volstaan om aan te tonen dat de titel *frater noster* in het necrologium van Arnstein niet noodzakelijk een lid van de abdij aanduidt en evenmin alleen op premonstratenzers toepasselijk is.

Hetzelfde besluit zou men ook uit vele andere necrologia kunnen trekken. Zo b.v. wordt Norbertus in een necrologium van Hildesheim *frater noster* genoemd ²⁹), doch er is geen enkele reden om te denken dat hij ooit te Hildesheim kanunnik zou zijn geweest. In dezelfde bron krijgen trouwens ook de aartsbisschoppen Adelgot en Hartwich van Maagdenburg, de bisschoppen Reinhard van Halberstadt en Otto van Bamberg en abt Berthous van Fulda allen deze titel ³⁰).

²⁴) Zie b.v. blz. 45, op 9 januari : « Elisabetis incluse in Winden, sororis nostre. »; blz. 58, op 1 februari : « Sophie sororis nostre incluse. »; blz. 95, op 17 april : « Patrisse sororis nostre incluse. Petrisse sororis nostre in Emtze. »; blz. 120, op 5 juni : « Konegundis incluse, sororis nostre. »; blz. 146, op 31 juli : « Gude incluse de Emtz, sororis nostre. »; blz. 163, op 11 september : « Gertrudis incluse, sororis nostre. »; blz. 191, op 8 november : « Elisabetis sororis nostre incluse in Nassauwe. »; blz. 207, op 15 december : « Jutte sororis nostre incluse in Nassauw. »; blz. 208, op 22 december : « Irmentrudis sororis nostre incluse in Oemptz ».

²⁵) Te Winden, Nassau en Ems waren Arnsteiner pastoors, zie blz. 211, op 26 december : « Johannis sacerdotis, plebani in Winden, fratris nostri, qui legavit nobis florenum ad organum ». Zie ook het *Register*, blz. 312, 331 en 345.

²⁶) Zie blz. 146, op 31 juli : « Henrici heremite, fratris nostri in monte s. Petri ». Volgens de *Index*, blz. 330 en 334 : Petersberg, waar de rector der kapel uit Arnstein afkomstig was.

²⁷) Blz. 68, op 21 februari : « Johannes de Crummenauwe, fratris nostri in Monte s. Beati prope Confluentiam ordinis Carthusiensis ».

²⁸) Blz. 110, op 17 mei : « Hadewigis begine, sororis nostre in Nassauw ».

²⁹) *Excerpta ex necrologio Hildeshemensis ecclesiae veteri*, uitg. in G. W. LEIBNITZ, *Scriptores rerum Brunsvicensium*, dl. I, Hannover, 1707, blz. 765 : « VIII. Idus Junii Norbertus Magdeburgen. Archiepiscopus, frater noster ».

³⁰) Dat het hier om een gebedsverbroedering gaat, wordt duidelijk uit het *Chronicon Hildesheimense*, MGH., SS., 7, blz. 848, waarvan de titel een argument te meer levert voor een brede interpretatie van *frater* en *soror* in necrologia : « Nomina aeclesiarum

Godfried van Cappenberg werd onder die titel opgenomen in het necrologium van het domstift van Munster ³¹⁾, terwijl hij zeker nooit kanunnik aldaar is geweest. In Duitsland werd de titel *frater noster* zelfs toegekend aan pausen, koningen en keizers ³²⁾.

Kortom, het voorkomen van Koenraad van Marburg in het necrologium van Arnstein met de titel *frater noster* bewijst geenszins dat hij premonstratenzer zou zijn geweest ³³⁾. En aangezien dit het enige schijnbaar ernstige argument was voor deze bewering, kan men besluiten dat er geen reden overblijft om deze stelling verder te handhaven.

Als bijkomstige argumenten haalde K. H. May o.m. aan dat Koenraad van Marburg het *habitus clericalis* droeg, dus de kleding van een wereldgeestelijke ³⁴⁾. Dit zou vanzelfsprekend zijn en niet moeten vermeld worden indien hij wereldgeestelijke was geweest. Doch ook voor Norbertus werd het als iets bijzonders vermeld dat hij de kleding van een wereldgeestelijke droeg, aldus K. H. May ³⁵⁾.

Dit argument steunt op een vergissing. Over Norbertus wordt in de *Vitae* uitdrukkelijk gezegd dat hij bij zijn priesterwijding het *habitus saecularis* verwisselde tegen het religieus habijt ³⁶⁾ en dat

qui nobis fratres et sorores in Christo nostras orationes in cotidianis sacrificiis a nobis expectant, et suas debent nobis vivis et defunctis, sicut a maioribus nostris accepimus». Volgt een opsomming van een groot aantal bisdommen en abdijen, waaronder Maagdenburg, waarna : « Hi omnes nomina et obitus defunctorum suorum per litteras et per nuncios nobis annunciare debent, et nos illis nostrorum fratrum, ut fiant communes orationes ... ».

³¹⁾ Zie G. NIEMEYER, *Die Vitae Godefridi Cappenbergensis*, in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 1967, XXIII, blz. 452.

³²⁾ Zie W. M. GRAUWEN, *Necrologia en obituaria*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1973, XLIX, blz. 305 en noot 7, met de bibliografie aldaar vermeld.

³³⁾ Zo ook b. v. B. SCHWINEKOEPEL, *Das Stift St. Moritz in Magdeburg, Germania Sacra*, I, 1, Berlijn, New York, 1972, blz. 439 : « Dagegen ist der Zusatz *frater noster* nicht unbedingt ein Nachweis für die Zugehörigkeit zum Domkapitel, wie etwa die Eintragungen *Radulfus laicus, confrater noster* oder *Volchardus laicus, frater noster* beweisen ».

³⁴⁾ K. H. MAY, *a.c.*, blz. 91.

³⁵⁾ *Ibidem*, blz. 91 noot 40a : « Die Tracht eines Weltgeistlichen wird auch für Norbert als etwas Besonderes hervorgehoben : *Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit*, Lief. 64 (1881) 19 ». Dat Norbertus de kleding van een wereldgeestelijke zou hebben gedragen en dat Koenraad van Marburg in navolging van Norbertus zou hebben gehandeld, wordt eveneens beweerd door W. MAURER, *Zum Verständnis ...*, blz. 35.

³⁶⁾ *Vita A, MGH., SS.*, XII, blz. 672 : « ... saecularem habitum mutavit et eum qui religioni competere videbatur induit ... ».

hij op de synode te Fritzlar werd aangeklaagd omdat hij een religieus habijt droeg, terwijl hij tot geen orde behoorde ³⁷). Hij droeg dus niet de kleding van een wereldgeestelijke. De tekst waarnaar K. H. May verwijst, betreft niet Norbertus, maar wel Hugo van Fosses, die Norbertus gevolgd was zonder van kleding te veranderen, zoals hij was, in de kleding van een wereldgeestelijke ³⁸). Dit is normaal, aangezien hij als kapelaan van Burchard van Kamerijk wereldgeestelijke was ³⁹). Indien de schrijver van de *Vita* dit uitdrukkelijk vermeldt, dan is het wellicht om aan te tonen dat Hugo zich nog niet zo definitief met Norbertus en diens levenswijze had verbonden. In ieder geval is een vergelijking van Norbertus met Koenraad van Marburg inzake kledij uitgesloten. Indien over Koenraad van Marburg gezegd wordt dat hij de kleding van een wereldgeestelijke droeg, dan kan dat o.i. enkel gelden als argument om te stellen dat hij wereldgeestelijke was.

De interpretatie die K. H. May en W. Maurer geven van de tekst van Caesarius van Heisterbach is trouwens aanvechtbaar. Zij zijn, zoals gezegd, van mening dat Caesarius geen reden had om te vermelden dat Koenraad de kledij van een wereldgeestelijke droeg, wanneer hij het ook inderdaad was ⁴⁰). Uit de volzin van Caesarius blijkt echter dat hij een tegenstelling wil aanduiden tussen de kledij en de levenswijze van Koenraad ⁴¹), zodat het als heel natuurlijk voorkomt dat Caesarius het uitwending voorkomen van Koenraad beschrijft. Het is immers zijn bedoeling te beklemtonen dat men zulke

³⁷) *Ibidem*, blz. 673 : « ... et quare religionis habitum praetenderet, cum adhuc de proprio vivens nondum ad religionem accessisset, et quare adhuc in saeculo agens, ovium seu caprarum vestibus uteretur ... ».

³⁸) *Ibidem*, blz. 678 : « Domnus namque Hugo, quem usque nunc circa natale solum, circa Forense (sic pro Fossense) videlicet territorium, socium habuerat, nullo assumpto vel mutato habitu, sed ut erat in saeculari, secum vadens ... ».

³⁹) W. M. GRAUWEN, art. *Hugo van Fosse*, in *Nationaal biografisch Woordenboek*, dl. III, Brussel, 1968, kol. 413.

⁴⁰) K. H. MAY, a.c., blz. 91 ; W. MAURER, *Zum Verständnis ...*, blz. 36.

⁴¹) Uitg. A. HUYSKENS, *Des Cäsarius von Heisterbach Schriften über die hl. Elisabeth von Thüringen*, in *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein*, 1908, 86, blz. 24 : « Qui Cunradus, licet uteretur habitu clericorum secularium, nil tamen in hoc (mundo) possidebat neque possidere curabat, non prebendas, non ecclesias seu quaslibet alias dignitates, corpus suum assiduis jejuniis et multis laboribus affligens et macerans, ne forte aliis predicans ipse reprobis inveniretur (I Kor. 9, 27) ». De tegenstelling is o.i. duidelijk genoeg uitgedrukt door de woorden : « licet ... tamen ».

armoedebeleving en harde ascese bij een wereldlijk priester niet zou verwachten.

Hetzelfde geldt voor de tekst in de Reinhardsbrunner kroniek, waar eveneens de nadruk ligt op het feit dat Koenraad zich met eenvoudige kleding tevreden stelde en niet op het feit dat hij de kleding van een wereldgeestelijke droeg ⁴²).

W. Maurer haalt zelf de bul aan van Innocentius III (1198), waarin deze aan de Norbertijnen, zowel op reis naar Rome als anderszins, verbood wereldlijke kleding te dragen ⁴³). Dit lijkt nu juist een argument te meer om te besluiten dat Koenraad geen premonstratenzer was. Zoniet zou men moeten aannemen, dat hij, die zo uitgesproken pauselijk gezind was, een recent verbod van de paus openlijk naast zich heeft neergelegd.

W. Maurer heeft de vergelijking tussen Norbertus en Koenraad, die ten onrechte door K. H. May was gemaakt, over de hele lijn nog veel verder doorgetrokken. Volgens hem droegen beiden niet alleen dezelfde kleding, maar ze reden ook beiden op een ezel ⁴⁴). Afgezien van het feit dat het vervoermiddel van Koenraad geen ezel maar een klein muildieltje was ⁴⁵), zou het een vrij komische veralgemening zijn te denken dat al degenen die op ezels reden Norbertijnen waren omdat Norbertus dat een eeuw vroeger ook had gedaan. De vergelijkingen, die tussen Norbertus en Koenraad werden gemaakt inzake ascese, prediking, optreden tegen ketters — men zou er beider pauselijke gezindheid nog kunnen aan toevoegen — kunnen geen waardevolle argumenten leveren om de geestelijke stand van Koenraad te bepalen. Vooreerst ligt er een eeuw afstand tussen beiden, wat b.v. inzake prediking en het optreden tegen ketters, al heel wat verschil uitmaakt. Bovendien behoren genoemde kenmerken niet uitsluitend

⁴²) *Cronica Reinhardsbrunnensis*, MGH., SS., 30, 1, blz. 606 (ad annum 1226): « Simplici et humili, modesto, clericali habitu contentus, gravis in moribus et maturus, aspectu austerus ».

⁴³) W. MAURER, *Zum Verständnis ...*, blz. 37; uitg. J. LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, Parijs, 1633, blz. 644: « ... ut nullus fratrum vestrorum ad Apostolicam sedem accedens vel recedens ab ipsa, vel alias non incedat in habitu saeculari, nisi evidens necessitas hoc postularit ».

⁴⁴) W. MAURER, *Zum Verständnis ...*, blz. 35: « Zu Fuss oder auf einen Esel reitend und in weltpriesterlicher Kleidung — ganz wie es von Konrad berichtet wird — durchzieht er predigend das Land ... ».

⁴⁵) Uitg. A. HUYSKENS, blz. 24: « ... parvissimo subvectus mulo totam circuevit predicando Alemaniam ».

tot het Norbertijnse erfgoed en zijn ze in andere orden evengoed aanwezig. Ten slotte gelijken niet alle Norbertijnen noodzakelijk op hun stichter.

Een ander argument dat op het eerste gezicht meer waarde kon hebben, is het feit dat het enige geschrift dat van de hand van Koenraad van Marburg bewaard is gebleven, nl. een brief aan paus Gregorius IX, werd overgeleverd in het zgn. bullarium van de premonstratenzerabdij Rommersdorf ⁴⁶⁾. Wanneer men deze brievenverzameling echter van meer nabij gaat bekijken, wordt het duidelijk dat hierin niet in de eerste plaats *praemonstratensia* werden verzameld, doch dat zij zeer breed van opzet is ⁴⁷⁾ en hoofdzakelijk politieke brieven van pausen en keizers bevat en slechts op de tweede plaats teksten die voor de orde en voor Rommersdorf van belang waren ⁴⁸⁾.

Tenslotte zijn er een aantal *argumenta e silentio*, die, globaal beschouwd, heel wat gewicht in de schaal werpen. Koenraad van Marburg wordt immers dikwijls vermeld, zowel in oorkonden ⁴⁹⁾ als in verhalende teksten, doch nooit wordt hij premonstratenzer genoemd. Zelfs een premonstratenzerbron, de kroniek van proost Burchard van Ursberg, noemt hem niet als zodanig. Burchard verhaalt onder het jaar 1217 hoe de meeste kruistochtpredikers de moed lieten zakken na de dood van Innocentius III († 16 juli 1216). Alleen de bisschop van Halberstadt, magister Koenraad van Marburg en magister Salomon van Würzburg volhardden in de prediking ⁵⁰⁾. Het geldt hier een vermelding van een lofwaardige daad, zodat Burchard

⁴⁶⁾ K. H. MAY, *a.c.*, blz. 95.

⁴⁷⁾ Fr. KEMPF, *Das Rommersdorfer Briefbuch des 13. Jahrhunderts*, in *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 1933, XII, blz. 542: «Obwohl die Briefsammlung im Kloster Rommersdorf entstanden ist, geht sie doch in ihrem Inhalt weit über die Grenzen des Klosters hinaus».

⁴⁸⁾ Fr. KEMPF, *a.c.*, blz. 529: «Den Hauptbestand der Sammlung bilden politische Briefe Innocenz III., Honorius III., Gregors IX. und Friedrichs II.; diesen stehen Privilegien und Indulgenzbrieve für den Prämonstratenserorden, Urkunden und Privilegien für Kloster Rommersdorf gegenüber ...».

⁴⁹⁾ In het *Hessisches Urkundenbuch*, uitg. A. WYSS, dl. I, 1, Leipzig, 1879, komt Koenraad voor in negen nummers. In het nr. 28 alleen achttmaal, steeds alleen met de magistratstitel.

⁵⁰⁾ *Burchardi praepositi Urspergensis chronicon*, uitg. O. HOLDER-EGGER, en B. von SIMSON, in *SS. rer. Germ. in us. schol.*, Hannover, Leipzig, 1916, blz. 112: «Iam tepescere ceperunt predicatoris itineris Jerosolimitani propter mortem Innocentii papae. Sane episcopus Halberstatensis et magister C(ūnradus) de Marburc in inferioribus partibus et magister Salomon Erbpolensis in superioribus adhuc insistebant huic negotio».

blijkbaar geen reden had te verzwijgen dat het om een confrater ging.

Wanneer elf vooraanstaande geestelijken aan de paus een verslag zonden over de wonderen die op het graf van de H. Elisabeth zouden zijn gebeurd ⁵¹⁾, dan werden in de *intitulatio* alle seculieren met hun ambt genoemd en bijna alle regulieren met hun orde, o.m. twee cisterciënzer- en drie premonstratenzerabten. Ook hier noemt Koenraad zich enkel magister. In het daaropvolgend relaas van de wonderen wordt Koenraad nog zevenmaal als getuige vermeld, steeds alleen met de magistertitel.

Bij de vele opdrachten die Koenraad van de paus kreeg, nl. als kruistochtprediker, inquisiteur, visitator, bemiddelaar in conflicten, als vervanger van graaf Lodewijk voor het verlenen van kerkelijke beneficies, als verdediger van Elisabeth van Thuringen, als beschermer van het door haar gestichte hospitaal en als commissaris voor het onderzoek naar haar wonderen ⁵²⁾, wordt nooit verwezen naar eventuele oversten van Koenraad, die hem daartoe de nodige vrijheid moesten geven.

De beide bronnen die Koenraads armoede en onthechting loven, vermelden niet dat hij daartoe vanwege zijn geloften verplicht was, noch dat hij eventueel meer deed dan zijn kloosterregel van hem eiste, integendeel, zij duiden een tegenstelling aan tussen zijn uitwendig voorkomen van wereldgeestelijke en zijn harde ascese ⁵³⁾.

In de Arnsteiner oorkonden komt, voor zover bekend, geen magister Koenraad voor. In een oorkonde van 1225 ⁵⁴⁾ dragen wel twee priesters die naam en ook de cellier heet Koenraad in 1233 ⁵⁵⁾, doch ze krijgen niet de magistertitel.

Kortom, indien Koenraad tot een religieuze orde had behoord, dan waren er gelegenheden genoeg om dat te vermelden en het had normalerwijze moeten vermeld worden.

⁵¹⁾ *Hessisches Urkundenbuch*, uitg. A. Wyss, dl. I, 1, nr. 28.

⁵²⁾ *Regesta Pontificum Romanorum*, uitg. A. POTTHAST, dl. I, Berlijn, 1874, nrs. 7930, 7931, 7946, 8678, 9014, 9015, 9016, 9017, 9059, 9084, 9226, 9230.

⁵³⁾ Zie de tekst van Caesarius van Heisterbach op blz. 9, noot 2, en het *Cronica Reinhardsbrunnensis*, MGH., SS., 30, 1, blz. 606: « Hic divicias et possessiones temporales et ecclesiastica beneficia habere noluit ». Vervolg van de tekst in noot 42. Het « noluit » schijnt te wijzen op een vrije wilskeuze op elk ogenblik, terwijl die voor een premonstratenzer definitief was gemaakt bij het uitspreken der geloften.

⁵⁴⁾ *Urkundenbuch des Klosters Arnstein*, uitg. K. HERQUET, dl. I, Wiesbaden, 1883 nr. 15.

⁵⁵⁾ *Ibidem*, nr. 17.

Een laatste argument dat hier zal worden besproken is de genegenheid die de H. Elisabeth voor de premonstratenzers had. Wanneer van landgraaf Lodewijk en zijn echtgenote gemeld wordt dat zij hun kind beloofden aan de abdij Rommersdorf af te staan indien het een zoon was, aan Altenberg indien het een dochter was ⁵⁶⁾, dan wijst dat ongetwijfeld bij hen op een gunstige stemming tegenover de premonstratenzerorde. Zo ook het feit dat Elisabeth voor Altenberg wol spon en dat haar dochter Gertrudis daar inderdaad intrad. Of deze sympathie door Koenraad werd veroorzaakt, zal altijd een open vraag blijven en zelfs indien dit kon worden bewezen, dan zou daaruit enkel volgen dat Koenraad zelf de premonstratenzers gunstig gezind was, maar nog niet dat hij premonstratenzer was. Elisabeth was trouwens ook de franciscanen gunstig gezind, waaruit men evenmin mag besluiten dat Koenraad franciscaan was.

Hiermee zijn niet alle aspecten van de kwestie behandeld, niet alle twijfels opgelost. Ook was het zeker niet de bedoeling te beweren dat K. H. May geen waardevolle en scherpzinnige hypothese zou hebben voorgesteld. Sommige van zijn navolgers hebben er echter te snel een zekerheid van willen maken. Na de hier aangebrachte opmerkingen mag men wellicht besluiten dat de argumenten, die tot op heden werden aangevoerd om te beweren dat Koenraad van Marburg premonstratenzer was, onvoldoende bewijskrachtig blijken te zijn. Zolang geen nieuwe gegevens worden ontdekt, blijft de stelling dat hij wereldgeestelijke was ons inziens de meeste waarschijnlijke.

SUMMARIUM

Thesis plurium auctorum inde ab anno 1951 prolata Conradum a Marburg praemonstratensem canonicum fuisse, infirmatur his praesertim argumentis :

- 1° Titulus *frater noster* in necrologio Arnsteinensi Conrado attributus nullo modo probat eum praemonstratensem canonicum fuisse.
- 2° In duobus fontibus asseritur Conradum habitum clerici saecularis portasse.
- 3° Unicum scriptum de manu Conradi nobis conservatum est in sic dicto bullario de Rommersdorf. In illa collectione tamen non tantum praemonstratensia, sed imprimis epistolae politicae imperatorum continentur et paparum.

⁵⁶⁾ K. H. MAY, *a.c.*, blz. 98.

- 4° Argumenta e silentio: Numquam Conradus tamquam ordinis praemonstratensis designatur, ne quidem in chronico Urspergensis, a canonico praemonstratensi scripto, ubi propter assiduum praedicationem crucis laudatur.
- 5° In intitulatione cuiusdam relationis ad papam de miraculis S. Elisabethae omnes auctores saeculares cum dignitatibus et pene omnes regulares cum ordine designantur. Conradus autem tantum magister nominatur sicut et septies eodem in textu.
- 6° Fontes de Conrado satis abundanter prostant, ut, si regularis fuisset, ut talis designari normaliter debuisset.

Mankevosstraat 71
B-1860 Meise

W. M. GRAUWEN O. Praem.